

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ

TÜRK HALK EDEBİYATI - II DERS NOTLARI

2. Sınıf - 2. Dönem

İsa SARI
www.isa-sari.com

HİKMET VE HİKMET GELENEĞİ¹

Descartes'in "Metod Üzerine Konuşmalar" ve Gazali'nin "İhyâ" adlı eserlerinde ifade ettikleri gibi, Yüce Allah, kendisinin varlığı hakkındaki düşüncüyü insanın içine koymuştur. Bir başka ifadeyle, insanın yaratılış mayasında Allah'ın varlığı bulunmaktadır.

Bir "yaratılış"ın olduğunu kabul eden insan, bunun oluşumunu ve ondan sonra devam eden seyrini her an araştırıp durmuştur ve buna devam etmektedir. İşte, yaratılışın sırlarının araştırılması ile her an yeni bir oluş keşfedilmektedir. Bu oluşlar, Yaratan'ın yaratmadaki "hikmet"lerini göstermektedir. O halde, yaratılışın sırlarını bulmak, "hikmet"leri gözler önüne sermektir.

Diğer taraftan, Kur'an-ı Kerim'e göre, Yüce Allah'ın güzel adlarından birisi "Hakîm"dir; yani hikmetli iş görendir. Bu açıdan, yaratılışın sırlarını keşfetmek, her an gerçekleşen oluşları bulmak, Yaratıcı'nın yaratmasındaki hikmetleri görünür kılmak, *Hakîm*in hikmetlerini gözler önüne sermek demektir.

Bu faaliyet, insalık tarihi boyunca, bir görev olarak yapılmış ve bir "gelenek"in ortaya çıkmasına sebep olmuştur. "Hikmet Geleneği" adı verilmemiş olsa bile, hikmetler, peyderpey ortaya konmaya devam etmiştir. Elbette dünyanın her tarafında gerçekleştirilen bu eylem, Hindistan'da, Çin'de, Önyasya'da, Mısır'da, İnkâ ve Aztek ülkelerinde ve eski Yunan'da kendini daha açık bir suretle gösterir.

Doğru muhakeme + keskin görüş + ince düşünce = hikmet

Ahlâki mânâda:

Adalet, şefkat, teslim, rıza, merhamet, doğruyu ve hakikati bilgi ve akıl ile bulmaktır.

Felsefi mânâda:

Eşyanın iç yüzüne vakıf olmaktır.

Tasavvufî mânâda:

Keşif yoluyla elde edilen derin bilgi demektir.

Hikmetler, fiziki dünya ile sınırlı olmayıp psikolojik dünya veya sadece maddi alemle ilgili olmayıp aynı zamanda maneviyatla ilgilidir. İfade edilen maneviyat ile kast olunan, daha ziyade "ahlak"tır.

Hintli filozof Beydeba'nın yazdığı "Kelile ve Dimne", ahlaki hikmetleri dile getiren bir eser olduğu gibi, ondan mülhem ve adapte edilmiş olan "La Fontain'in Hikayeleri" de aynı niteliği taşır.

İbn Sina, felsefeye hikmet adını veriyor ve onu Nazarî Hikmet, Amelî Hikmet olarak ikiye ayırıyor.

Elmalılı H. Yazar ve A. Bulaç gibi bazı yazarların kaydettiğine göre ise Hikmet;

- Hüküm, hükümet, sağlamaştırma,

¹ Kaynak: *Türk Düşünce Tarihinde Hikmet Geleneği Bahsine Giriş*

• Kötülükleri ortadan kaldırmak için iyilik ve güzellik elde etmek,

• Bilimsel ve ameli doğru karar,
• Güzel ve faydalı bilgi,
• Bilerek düşünme, karar verme, iyi sonuç alma; dolayısıyla bilmek ve bildiğiyle amel etmek

• İyi bir şey icat etme,
• Varlık düzeninde, her şeyi yerli yerine koymak,
• Sonucu iyilik olan güzel ve doğru faaliyetlere yönelme,

• Felsefede ve siyasette, insanın gücünün yettiği ölçüde Yaratıcı'ya benzemeye çalışması,

• Allah'ın ahlakıyla ahlaklanma (Hadis),
• Düşünerek ve emirlere uyarak yüce Allah'a itaat etme,

• Bilgi, amel, akıl ve irade ile karar verme, anlamlarına gelmektedir.

Her ahlaki telkin ve tavsiye birer hikmet niteliği taşımaktadır. Her ahlaki kaide, insanda yer bulduktan ve o insan tarafından uygulamaya konduktan sonra mutluluğu sağlayan bir unsur olmaktadır.

Ancak ahlaki hikmetlerin insanlara arzı, bir sanatı gerekli kılıyordu. O da, insanların benimseyecekleri, usanmadan okuyacakları ve dinleyecekleri bir sanat ürünü olmalıydı. Bu konuda, Türk-İslâm bilginleri şiir yolunu tercih ettiler. Çünkü şiir, insanlar tarafından en çok tercih edilen bir ifade tarzı idi. Bu yol tercih edildi; çünkü akılda daha çok kalıyordu.

Kainatta her şeyde ilahi işaretler vardır. Bunlar, hikmet olarak adlandırılabilirler. Gerçek irfana sahip olanlar bu hikmetleri idrak edebilirler. Bu hikmetler "hakayık" denilen hakikatlerdir. Bu hakikatlerin idrakine "dekayık" lazımdır. Bunun için de hikmetleri insanlara sunmak gerekir. Bu anlamda, Descartes'in söylediği gibi, hikmetleri bilmek, Allah'ın sonsuz hâkimiyetini anlamak ve insan olarak O'na sonsuz derecede tabi olmak gerekir. İşte Türk-İslâm bilginleri bu amaçlarla eserler vermişlerdir.

"Satık Buğra Han Destanı" gibi fevkalade dini ve millî karakter arz eden bir destanla birlikte, 400.000 mısradan meydana gelmiş "Manas Destanı" ortaya çıkmıştır.

Kaşgarlı Mamud'un "Divânü Lügati't-Türk" adlı eseri ile Yusuf Has Hacib'in "Kutadgu Bilig" adlı eserleri de önemlidir.

Bunlara Hoca Ahmed Yesevî'nin "Divân-ı Hikmet"ini de eklenmelidir.

1070 yılında tamamlanan ve 6654 beyitten meydana gelen **Kutadgu Bilig**, anlaşıldığı gibi "Kutlu olma bilgisi" anlamına gelmektedir. Hükümlerle ilişki kurarak "Siyasi hakimiyet bilgisi" olarak da değerlendirenler vardır. Hatta bu son değerlendirmeye dayanarak, onu bir siyasetnâme olarak nitelendirenler de vardır.

Eserin en önemli tarafı, ilahi hikmetleri, önemli gördüğü kişilere ve onların şahsında halka anlatmasıdır. Eserde, kendilerinden söz edilen

kişilerin temsil ettikleri hususlar, ilahi hikmetlerle vurgulanır:

- Hükümdar (Kün-Doğdu); doğru yolu ve adaleti temsil eder.
- Vezir (Ay-Toldı); mutluluğu ve devleti temsil eder.
- Vezirin oğlu (Öğdülmiş); akıl ve mantığı temsil eder.
- Vezirin kardeşi (Ogurmuş); akıbeti temsil eder.

Kutadgu Bilig, mutluluk bilgisi vermesi itibarıyla, insana yönelik tavsiyelerde veya öğütlerde, mahsus (hissedilir veya duyulur) alemle makul (akledilir) alem arasında bir ilişki kurar. Bu iki alem birbirinden ayrı değildir. Fiziki alem daima metafizik alemle irtibat halindedir. Eser, yer yer ilahi gerçeğe işaret eder. Özellikle bu gerçekler hükümdarın ve mahiyetindekilerinin zihnine işlenir ki, yöneticilerin sorumluluklarının ne denli büyük olduğu hatırlatılmak istenir. Eserde, insanların mutluluklarının yöneticilerin sorumluluk duygularıyla orantılı olduğu defalarca vurgulanmıştır.

AHMED YESEVİ²

Yesevî Coğrafyası

Türkistan:

- Aral Gölü etrafı
- Yedi Su ve Isık Göl
- Tanrı Dağları çevresi
- Yarkent Havzası
- Kulca
- Kaşgar

Maveraünnehir:

- Buhara
- Seyhun - Ceyhun nehirleri
- Doğuda Sayram ve Yesi

Düşüncesinin Kaynakları ve Hakkında Bilgi

- Yesevî düşüncesinin özü; Türk kültürü, Türk dini ve dilidir. Duyuşlarında İraniç yoktur.
- İslam kültürünü, Türk insanının düşünce dünyasına göre süzerek anlatır. Bu sebepten dolayı özgün bir mutasavvıftır.
- O, mezhepler üstü din anlayışına sahiptir. Ona göre aşk, varlığın özüdür; dinamik bir ahlak getirir.
- Şifâhî gelenek: Şaman kültürü + atalar kültü + velî kültü birleşiminden doğar
- Ahmed Yesevî heterodoxe değil, şaman kültürüyle yoğrulmuş Melâmî meşrepli samimi bir mutasavvıftır.
- Türk halk Müslümanlığının ilk mübeşşiridir. Türk topluluklarını Türk kültürü etrafında bütünleştirmiştir.

1. Hikmet metodu. Türklerin ruh aleminde bir ahlak.
2. İlâhî aşk + insan-ı kâmil

² Okunması gerekli diğer notlar:

- a. A. Yesevî'nin Anadolu Temsilcileri Y. Emre ve A. Paşa Arasındaki Fikir Akrabalığı (Makale)
- b. Hoca Ahmed Yesevî'de İnsan Sevgisi ve Bu Sevginin Osmanlı Devleti Siyasetine Yansıması (Makale)

3. İhlas (riyasız, gösterişsiz, maddi menfaat gözetmeden Müslümanlık). Gündelik siyasetten, ticaretten, maddî-manevî kişisel çıkarlardan azâde bir İslâm.

4. İnsan sevgisi.
5. Müsamaha, hoşgörü.
6. Kadın-erkek eşitliği.
7. Emek ve işin kutsallığı.
8. İlim: İki incidir, beden ve ruha rehberdir.

Divân-ı Hikmet

• Karahanlı devrinde, Hakaniye (Kaşgar) Türkçesi ile yazılmıştır. Ahmed Yesevî, 63 yaşına bastığında, büyük sevgi ve saygı beslediği Hz. Muhammed'in 63 yaşında öldüğünü hatırlayarak, ondan çok yaşamayı içine sindiremedi. Ölüm tarihini ancak Allah'ın belirleyeceğinden, yer altında bir hücrede yaşamayı uygun buldu. Ömrünün geri kalanını orda geçirdi.

• **Eserin konusu** az ve basittir: Tanrı aşkı, şeriata ve tarikata bağlılık, pîrinin yolundan sapmamaktır. Ahmed Yesevî, vahdet-i vücud felsefesi ile şeriati uzlaştırmış ve kuramsal (nazari, teorik) tasavvuf ile ameli (uygulamalı) tasavvufu tarikatte birleştirmiştir.

• **Temaları:** Tanrı'nın varlığı ve birliği, dervişliği, zorluğu ve erdemleri, nefisle mücadele, Peygamber sevgisi, dinin yasaklarından kaçınma, kendini ibadete verme... Ayrıca eserde, Hz. Muhammed'in hayatına ve mucizelerine ilişkin hikayeler, cennet, cehennem, dünyadan şikayetlere de yer verilir.

• **Ölçüsü:** Bazı şiirlerde aruz vezni kullanılmıştır. Hizmetlerinde sadece hece ölçüsü egemendir. Dörtlüklerde duraklar 4+4+4, 7+7, 8+8, 4+3 biçimindedir. Milli edebiyat geleneğine uyulur. Dörtlüklerden oluşan bir hikmette, birinci dörtlüğün son mısrai nakarat olur. aaaa, bbba, ccca... gibi.

• **Üzerinde yapılan çalışmalar:** İlk kez Wambery, Divân-ı Hikmet'in mevcudiyetinden bahseder ve ondan sekiz-on parça neşr ve tercüme eder. Fuad Köprülü, "Ahmed Yesevî ve Dîvân-ı Hikmet'e Dair Hususlar" adlı çalışmasıyla eseri detaylı bir biçimde ele almıştır. Özbekistan'da, Dîvân-ı Hikmet'in Kiril harfli yeni baskısı yapılmıştır. Kemal Eraslan, Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanan "Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler" isimli çalışmasıyla yetmiş adet hikmet üzerinde durmuştur. Bir diğer çalışma ise Hayati Bice tarafından hazırlanmıştır.

• **Nüshaları:** Divân-ı Hikmet'in en eski nüshası Vefik Paşa Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. 148 varaktır. 1693-94 yıllarında yazılmıştır. - Macar Akademisi Ktb. nüshası - S. Petersburg "Asya Halkları Müzesi" nüshası - Manchester The John Rylands University Library nüshası vardır.

MEVLÂNÂ³

Mevlânâ'nın Tasavvufu

Mevlânâ'nın tasavvufu, hiç bir zaman bir bilgi sistemi yahut hayalî bir idealizm değildir. Onun tasavvufu, irfan, tahakkuk, aşk ve cezbe âleminde olgunlaşmadır.

Mevlânâ, dâima hayâtın gerçeklerini görür, hayâtın bütün gerçeklerini kabul eder, ondan el etek çekmez. Miskinliği, hayattan el etek çekmeyi reddeder; hayâtı, hayâtın içinde yaşatır. Onun dünyayı tarifi, bize, onun tasavvufunu açıklar:

"Dünyâ nedir! Allah'tan gafil olmaktır. Kumaş, para, ölçüp tartarak ticaret yapmak ve kadın; dünya değildir.

Din yolunda sarf etmek üzere kazandığın mala, Peygamber, 'Ne güzel mal' demiştir. Suyun gemi içinde olması geminin helakidir. Gemi altındaki su ise gemiye; geminin yürümesine yardımcıdır.

Mal, mülk sevgisini gönülden sürüp çıkardığındandır ki Süleyman Peygamber, ancak yoksul adını takındı. Ağzı kapalı testi, içi hava ile dolu olduğundan derin ve uçsuz, bucaksız su üstünde yüzüp gitti. İşte yoksulluk havası oldukça insan, dünya denizine batmaz, o denizin üstünde durur. Bütün bu dünya, onun mülkü olsa bu mülk, gözünde hiç bir şey değildir."

Mevlânâ'nın Tasavvufunda Gaye

Mevlânâ'nın tasavvufunda gaye, kulluk ve yokluktur. Dolayısıyla hakikî padişahlık; gerçek varlık makamına erişmektir:

"Asıl o Allah mülk ve saltanat sahibidir, kendisine baş eğene bu topraktan yaratılan dünya şöyle dursun, yüzlerce mülk, yüzlerce saltanat ihсан eder. Fakat, Allah huzurunda bir secde, sana ikiyüz devlet ve saltanattan daha hoş gelir. Ben ne mal isterim, ne mülk; ne devlet isterim, ne saltanat. Bana o secde devletini ihسان et, yeter diye ağlayıp sızlanmaya başlarsın."

"Senin taht dediğin şey, tahtadan yapıma tuzaktır. Konduğun yeri baş köşe sanmışsın ama, kapıda kalakalmışsın. İğreti padişahlığı Allah'a ver de Allah sana herkesin kabul edeceği hakikî bir padişahlık versin."

"Yok olmadıkça hiç kimseye yüce huzura varmaya yol yoktur. "Kapıda dolaşan, Ben'den Biz'den dem vuran kapıdan sürülür, "Lâ" makamında dolaşıp durur." "Kim benlikten kurtulursa bütün benlikler onun olur. Kendisine dost olmadığı için herkese dost

³ Kaynak: *semazen.net*

Okunması gerekli diğer notlar:

- Mevlânâ'ya Göre Hayatın Evrimi (Makale)
- Mesnevi Gözüyle Mevlânâ (Makale)
- Mevlânâ'yı Tanıtma Konusunda Nicholsun'un Hizmetleri (Makale)

kesilir. "Yokluk küheylânı, ne de güzel bir buraktır. Yok olduysan seni varlık makamına götürür."

Mevlânâ'nın Tasavvufunda Aşk

Mevlânâ'nın tasavvufunda, yaratılışın, hayâtın mânâsı aşktır. Aşk ise, kimseye niyazı, ihtiyacı olmayan Allah'ın vasıflarındandır. Ondandır başkasına âşık olmak da geçici bir hevestir. Yaratılışın sebebi, bütün hastalıkların tabibi; böhürlenmenin, bencilliğin devası, elemelerin merhemi ilâhî aşktır:

"Aşk, o şuledir ki, parladı mı sevgiliden başka ne varsa hepsini yakar,"

"Aşk, kimseye niyazı ve ihtiyacı olmayan Allah'ın vasıflarındandır. Ondandır başkasına âşık olma, geçici bir hevestir,"

"Ey bizim kibir ve azametimizin ilâcı, ey bizim Eflâatunumuz! Ey bizim Calinus'umuz!"

Toprak beden, aşktan göklere çıktı; dağ oynamaya başladı, çevikleşti.

Ey âşık! Aşk; Turun canı oldu. Tur sarhoş, Musa da düşüp bayılmış...

Kimin aşka meyli yoksa o kanatsız bir kuş gibidir, vah onul"

Mevlânâ'nın Tasavvufunda Esas

Mevlânâ'nın tasavvufunda esas, gönül sahibine erişmek ve cevher olmaktır. Nitekim şöyle buyurur:

"Allah ile oturup kakmak isteyen kişi, velîler huzurunda otursun. Velîlerin huzurundan kesilirsən, helak oldun gitti. Çünkü sen, küllî olmayan bir cüzsün.

Şeytan, birisini kerem sahiplerinden ayırırsa onu, kimsiz, kimsesiz bir hâle kor, o halde de bulunca başını yer, mahvedip gider.

Velîlerin huzurundan uzaklaşman hakikatte Allah'tan uzaklaşırsın.

Mânâ ehliyle düş kalk ki, hem ata ve ihسان elde edesin, hem de fetâ (yiğit, cömert) olasın.

Bu cisimde mânâsız can; hilâfsız, kılıf içinde tahta kılıç gibidir.

Kılıfta buldukça kıymetlidir. Çıkınca yakmaya yarar bir alet olur.

Tahta kılıcı muharebeye götürme, âh u figâna düşmemek için önce bir kere muayene et;

Eğer tahtadansa, yürü başkasını ara; eğer elmassa sevinerek ileri gel!

Elmas kılıç, velîlerin silâh deposundadır. Onları görmek size kimyadır.

Bütün bilenler, ancak ve ancak bunu böyle demişlerdir: Bilen, âlemlere rahmettir.

Gülen nar bahçeyi güldürür. Emler sohbeti de seni erlerden eder.

Katı taş ve mermer bile olsan, gönül sahibine erişirsen cevher olursun.

Temizlerin muhabbetini tâ canının içine dik. Gönül hoş olanların muhabbetinden başka muhabbetlere gönül verme.

Ümitsizlik diyarına gitme, ümitler var. Karanlığa varma, güneşler var.

Gönül, seni, gönül ehlinin diyarına; ten, seni su ve çamur hapsine çeker.

Agâh ol, bir gönüldeşten gönül gıdasını al, onunla gönlünü gıdalandır. Yürü, ikbâli bir ikbâl sahibinden öğren."

YUNUS EMRE⁴

Türk milletinin yetiştirdiği en büyük tasavvuf erlerinden ve Türk dili ve edebiyatı tarihinin en büyük şairlerinden biri olan Yunus Emre'nin hayatı ve kimliğine dair hemen hemen hiçbir şey bilinmemektedir. Yunus'un bazı mısralarından, 1273'te Konya'da ölen, tasavvuf edebiyatının büyük ustası Mevlana Celaleddin Rumî ile karşılaştığı anlaşılmaktadır; buradan da Yunus'un 1240'larda ya da daha geç bir tarihte doğduğu sonucu çıkarılabilir. Bilinen hususlar onun Risalet-ün-Nushiyye adlı eserini H.707 (M.1308) yılında yazmış olması ve H.720 (1321) tarihinde vefat etmesidir. Böylece H.638 (M.1240-1241) yılında doğduğu anlaşılan Yunus Emre XIII. yüzyılın ikinci yarısıyla XIV. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Bu çağ, Selçukluların sonu ile Osman Gazi devrelerine rastlamaktadır. Yunus Emre'nin şiirlerinde bu tarihlerin doğru olduğunu gösteren ipuçları bulunmakta; şair, çağdaş olarak Mevlana Celaleddin, Ahmet Fakih, Geyikli Baba ve Seydi Balum'dan bahsetmektedir.

Sarıköylü ve Karamanlı oluşu meselesi hala belli değildir. Yüzyıllardan beri halk arasında yaşayan inanca göre O, Sivrihisar yakınında Sarıköy'de doğmuş, çiftçilikle meşgul olmuş, Taptuk Emre adlı bir şeyhe intisap etmiş, tekkelerde yaşamış ve veliliğe erişmiştir. Anadolu'da on ayrı yerde mezarı (daha doğrusu makamı) olduğu ileri sürülen Yunus Emre, halk arasındaki inanca ve bazı tarihi kaynaklara göre Sarıköy'de ölmüştür. Orada yatmaktadır. Bugün, Eskişehir-Ankara yolu üzerindeki Sarıköy istasyonu yakınında, Yunus Emre'nin türbesi ve bir müze bulunmaktadır.

Yunus Emre ve Tasavvuf

Yunus Emre, İslâm tarihinin en büyük bilgelerinden olup yaşadığı ve yaşattığı inanç sistemi; Kuran'ın özüne ulaşarak, tek olan gerçeğin (Allah) sırlarını keşfetme ilmi olan tasavvuf ve "vahdet-i vücud"tur.

Bu inanç sisteminde tek varlık Allah'tır. Allah bütün bilinen ve bilinmeyen alemleri kapsamıştır, tektir, önsüz sonsuzdur, yaratıcıdır. Eşi, benzeri ve zıddı yoktur. Bilinen ve bilinmeyen tüm evren ve alemler onun zatından sıfatlarına tecellisidir. Alemlerdeki tüm oluşlar ise onun isimlerinin tecellisidir. Her bir hareket, iş, oluş (fiil) onun güzel isimlerinden birinin belirişidir.

Dolayısıyla evrende var saydığımız tüm varlıklar onun varlığının değişik suretlerde tecellileri olup kendi başlarına varlıkları yoktur. Bu çokluğu, ayrı ayrı varlıklar var zannetmenin sebebi ise beş

duyudur. Beş duyunun tabiatında olan eksik, kısıtlı algılama kapasitesi, bizi yanıltır ve çocukta yaşadığımızı var sandırır. Ayrı ayrıymış gibi algılanan bu nesnelere ve her şeyin kaynağı Allah'ın esmasının (isimlerinin) manalarıdır. Manaların yoğunlaşmasıyla bu "Efal Alemi" dediğimiz çokluk oluşmuştur. Bir adı da "Şehadet Alemi" olan, ayrı ayrı varlıkların var sanıldığı; gerçekte ise Allah isimlerinin manalarının müşahede edildiği alemdeki çokluk Tek'in yansıması, belirişidir. Bu izaha tasavvufta "vahdet-i vücud" (varlıkların birliği, tekliği) denir.

Cisimler alemi dört ruhtan (aslında tek) oluşmuştur:

- 1- İnsani Ruh
- 2- Hayvani Ruh
- 3- Nebati Ruh
- 4- Madeni (Cemadi) Ruh

Bu alem cereyan ve deveran üzerine kurulmuştur. Deverandan cereyan, cereyandan ise hayat meydana gelmektedir. Bu bir kanundur. Böylece varlıkların her biri esmanın (isimlerin) mazharı olup, Külli iradenin hükmünü yerine getirmekte ve nefesine yani zannına göre Rabbini bilmektedir. Bu durumlar dünyada ilahi bir düzen, değişmez bir kuraldır. Allah'ın tezahürü böyle gerektirmekte olup, bütün varlıklar onun kader çizgisi içinde kulluk görevini yerine getirmekle yükümlüdür. "Her bir birim var oluş gayesinin gereğini meydana getirmek üzere görevlendirilmiştir. Ve kişi ilm-i ilahide, şu anda hangi hareket üzere ise o biçimde programlanmış olarak vardır."

Konunun anlaşılması için bugünün bilimsel bulgu ve verilerinden de yararlanabiliriz. Şöyle ki; bugün, bilim çevrelerince, evrenin yapısı ve bununla direkt bağlantılı olarak, evreni algılayan yorumlayan insan beyninin işleyiş tarzı hakkında bir takım görüşler ortaya atılmaktadır. 1940'lı yıllarda fareler üzerinde bir takım deneyler yapıldı. Farelerin beyninin bir kısmı alındı ve göstereceği tavırlar izlendi. Sonuçta fare, kendisine öğretilen yolu, beyninin bir kısmı alınmadan önceki gibi bulabilmekteydi. Yine görme merkezinin yüzde 98'i alınmış bir kedi, görme fonksiyonunu eskisi gibi yerine getirebilmekteydi. Bu durum, bilim adamlarını şaşırttı. Nörofizikçi Karl Pribram, beynin holografik özellik gösterdiğini düşünerek, bu husustaki çalışmalarına ağırlık verdi. 1960'lı yıllarda hologram prensibi ile ilgili okuduğu bir yazı, kendisinin düşüncükleriyle paraleldi. Pribram'a göre, beyin fonksiyonları holografik olarak çalışmaktaydı. Beyinde görüntü yoktu, peki o zaman neyin hologramı oluşmaktaydı. Gerçek olan neydi? Görünen dünya mı, beynin algıladığı dalgalar mı, yoksa bundan da öte bir şey mi? Bugünkü fizik anlayışımıza göre evren, birbirini kesen pek çok elektromanyetik dalgalardan meydana gelmiştir. Bu tanıma göre, uzayda boşluk yoktur, her yer doluluktur. Ünlü fizikçi David Bohm, atom altı parçacıklarla ilgili araştırmaları neticesinde Evren'in de dev bir hologram olduğu kanısına vardı. Bohm'un en önemli tespitlerinden biri, günlük yaşantımızın gerçekte bir holografik görüntü olduğudur. Ona göre

⁴ Kaynak: *Ertan Türkmen Ağ Sayfası*

evren, sonsuz ve sınırsız "tek" bir holografik yapıdır ve parçalardan söz etmek anlamsızdır.

Bilim bu tespitleri henüz yapmamış iken, tasavvuf ehli kişilerin çok uzun yıllardan beri, dile getirdiklerini düşündüğümüzde, esasında çok farklı şeyler söylemediklerini görüyoruz. Üstelik, onlar bunu bir hal olarak yaşarlarken, bir kısmı yaşadıkları bu hakikati dışarıya aksettirmemiş, bazıları ise, içinde buldukları toplumun anlayış seviyesine uygun bir tarzda açıklamaya çalışmıştır.

Şimdi biz bir takım bilimsel verilerin ışığı altında, onların bir zamanlar ne demek istediklerini daha iyi anlayabilmekteyiz. Hologram prensibi, tasavvufun anlatmak istediğinin, kısmen de olsa daha iyi anlaşılabilmesini sağlamıştır. Genel anlamda Tüm'ün sahip olduğu bütün özelliklerin boyutsal olarak her birimde nasıl mevcut olabildiğini açıklar. Bu ifade tarzının anlaşılması ile, bizden ayrı, öteerde olduğu düşünülen Tanrı imajı yıkılarak, gerçek "Allah" kavramı ortaya çıkmaktadır. Bu noktada tasavvuf ile hologramın ne olduğu hakkında kısa bir bilgi verelim, sonra da birleştikleri noktaları tespit etmeye çalışalım.

Tasavvuf, tek bir varlığı ve bir hakikati tüm boyutları ile inceleyen bir felsefedir diyebiliriz. Bu felsefenin temeli düşünceye dayanır, Düşünme neticesi tespit edilenler ise, bizzat yaşanır. Kur'an'ın ve hadislerin anlaşılabilmesi, tasavvuf erlerinin, verdikleri ipuçlarının çözülebilmesi, değerlendirilebilmesi için, bu felsefenin bilinmesi mutlak olarak zorunludur. Hologram ise, en kısa tanımıyla üç boyutlu görüntü kaydetme yöntemidir. Hologram tekniğinin en önemli özelliği, hologram plakasına cisimlerin görüntüsünün değil; o görüntünün elde edilmesi için gerekli bilgilerin kaydedilmesi, dolayısıyla hologram plakasının en küçük parçasının bile, Bütün'ün tüm bilgilerini içerebilecek kapasiteye sahip olmasıdır. Bu tekniği kısaca şu şekilde anlatabiliriz:

Bir lazer kaynağından gelen ışın, yarı geçirgen bir ayna tarafından ikiye ayrılır. Bu ışıklardan biri, hologram plakasına doğrudan ulaşır, öbürü ise görüntülenmek istenen cisme yöneltilir ve oradan yansıtılarak hologram plakasına varır. Hologram plakasına doğrudan gelen lazer ışını ile cisimden yansıtılarak gelen lazer ışını, bu plaka üzerinde bir girişim modeli oluşturur. Böylece cismin görüntüsü kaydedilmiş olur. Daha sonra, kayıt sırasında kullanılan frekansta ve aynı açıdan yeni bir lazer ışını ile hologram plakası aydınlatılacak olursa, görüntülenmiş cisim, üç boyutlu olarak odanın içinde canlanır. Plaka, kendisine gelen ışınları tıpkı görüntüsü saptanan cisim gibi yansıtacağı için, görüntü net ve eksiksiz olacaktır. Beyin hücreleri dediğimiz nöronlar da, tek tek birer mini hologram gibidirler ve gelen impulsları frekanslarına ayırarak algırlarlar. Her bir hücrenin etkinliği, kendi içinde bir dalga boyu oluşturmaktadır. Bir sürü hücrenin dalga boylarının birbiriyle girişim yapmalarından oluşan holografik model, bizim beş duyuyula algıladığımız görüntüyü ortaya koymaktadır. İnsan beyni de pek çok mini hologramdan oluşmuş büyük bir hologram olarak düşünülebilir. Çünkü beyindeki her hücre, esasında her işlevi yapabilecek yetenek ve

kabiliyette var olmuştur. Ancak, kozmik programlanmadan sonradır ki, hücreler özelleşerek kendilerine ait işlevleri meydana getirirler.

Bu açıklayıcı bilgilerden sonra, dini verilerin de ışığı altında beynin nasıl programlandığını düşünelim... Kişinin "Ayan-ı Sabite" denilen, sabitlemiş ana programını oluşturan yüz yirminci gündeki kozmik ışınlar, meleki tesirler ile yedinci ve dokuzuncu aylarda ve nihayet doğum anında alınan tesirler ile beyin programlanmaktadır. Zaten insan, Allah isimlerinin manalarının bir terkip halinde oluşmasıyla meydana gelmiş bir birim. Ve bu kemalatın genetik verilerle insandan insana nakledilmiş olması dolayısıyla, bu doksan dokuz isim her insanda mevcut. (Bakara 30-31) Ayrıca İnsan, Zat, Sıfat, Esma ve Ef'al boyutlarını özünde bulduran bir birim. Hologram prensibinin en önemli özelliği, her noktasının bütün cismin görüntüsünü verebilmesidir. Hologramın her noktasına cismin her tarafından ışın dalgaları gelmekte ve orada kaydedilmektedir. Bu nedenle, hologram plakası ne kadar koparılsa, kırılrsa bile her parça bütünün bilgisini içinde taşımakta ve gerektiğinde bütünün tam görüntüsünü tek başına vermektedir.

Şimdi, bu verilerle şu sonuçlara ulaşabiliriz: Görüntülenmesi istenen cisimden yansıtılarak gelen lazer ışınının hologram plakasına cismin görüntüsünü kaydetmesi gibi, insan beyinleri de, doğum öncesi ve doğum anında, kökeni meleklerle dayanan burçlar olarak tabir ettiğimiz sayısız takım yıldızlardan gelen kozmik ışınlarla programlanmış oluyor. Nasıl benzer frekanstaki ışınları plakaya gönderdiğiniz zaman cisim üç boyutlu olarak ortaya çıkıyorsa, burçlardan ve Güneş sistemindeki gezegenlerden gelen ışınlar da, o programlanmış olan insan beyinlerini etkilemekte ve kişilerden programları doğrultusunda çeşitli fiillerin, davranışların ve düşüncelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Aslında plaka üzerinde görülen üç boyutlu cismin gerçekte bir varlığı yoktur, dalga boylarının oluşturduğu bir modeldir (ya da hayaldir) biz onu var gibi görmekteyiz. Bunun gibi, insan beyni de bu noktada tıpkı bir hologram gibi çalışmaktadır ve biz beş duyumuzun kapasitesi gereğince kendimizi bir birim gibi kabul edip, çevremizde gördüğümüz her şeyin de var olduğunu sanırız. Gerçekte, o hologram plakasındaki görüntünün bir gerçekliği olmadığı gibi, çevremizde görüp var kabul ettiğimiz bir takım şeylerin de bir varlığı yoktur. Fiil diye algılananlar tamamıyla manalardır. Tasavvuf erleri bu anlamda "eşyanın menşe-i"ni düşünmek tevhiidir demiştir. Her mana ise, belli frekanstaki bir dalga boyudur. Böylece beyin holografik olarak evreni algılamaktadır.

Buradan hareketle, makro plandaki evren de tıpkı beyin hücreleri gibi, kökeni kuantsal enerjiden ibaret bir holografik yapıdır. Mutlak manadaki evreni bir an için, hologram plakası gibi düşünün. Sonsuz, sınırsız tek olan Allah, kendindeki manaları seyretmeyi dilemiş ve bu manaları çeşitli şekillerde terkiplendirerek sonsuz sayıda varlıkları meydana getirmiştir. Fakat bu varlıklar, o tek varlığın ilmiyle ve

ilminde yoktan var ettiği ilmi suretlerdir. Bu yoktan var ettiği bütün birimler, O'nun ilmiyle, O'nun ilminden ve O'nun varlığından meydana gelmiş olması nedeniyle, o varlıklarda kendi varlığının dışında hiçbir şey mevcut değildir. Tasavvufi anlatımla da olsa evren tek bir ruhtan meydana gelmiştir ve evrende mevcut olan her şey hayatini bu ruhtan alır. Ve bu ruh, aynı zamanda şuurlu bir yapı olması nedeniyle, ilme, iradeye ve kudrete sahiptir. İşte bu evrensel ilim, güç ve irade holografik bir şekilde Evrenin her katmanındaki her birimin, her noktasında mevcuttur. Bu gerçeğe ermişlerin, "Zerre küllün aynasıdır" şeklinde anlatmaya çalıştığı konu, mutlak bir iradenin yanında bir de irade-i cüz'iyenin var oluşu şeklinde anlaşılmıştır.

Sizin vücudunuzun her zerrisinde o kozmik güç, ilim ve irade aynı orijinal yapısıyla mevcut bulunmaktadır. Ve siz bir şeylerin olmasını istediğiniz zaman, öteledeki bir varlıktan talep etmiyorsunuz, kendi varlığınızdakinden, Öz'ünüzden istiyorsunuz. Yani Öz'ünüzde mevcut olan Allah ilmi, kendi dilemesiyle ve kendi kudretiyle isteğinizi açığa çıkarıyor. Holografik yapının önemli bir diğer özelliği ise, zaman ve mekan kavramları olmaksızın, geçmiş, şimdi ve gelecek diye bildiğimiz her şeyi yani tüm bilgileri bir arada bulundurmasıdır. Zaman, mekan, geçmiş, gelecek diye algılananların hepsinin algılayanın kapasitesinden kaynaklanan göreceli değerler olduğu, bir kez de hologram prensibi ile destek görmüştür. Tüm'ün bilgisi, her zerrede özü itibarıyla mevcuttur ancak: zerrinin de o tüm bilgiyi değerlendirebilmesi, mevcut kapasiteyi kullanabildiği ya da açığa çıkartabildiği orandadır. Levh-i Mahfuz, "kesreti" yani çokluk kavramlarını meydana getiren Esmâ terkiplerinin "kaza ve hüküm", bilgi ve bilinç boyutudur. Allah ilmindeki "hüküm ve takdir" fiiller alemine yansımalarıdır.

Bu platformda her şey bilgi olarak, tasarım olarak tüm var oluş gerekçesiyle mevcuttur. Burada zaman ve mekan kavramı olmaksızın ezelden ebede kadar her şey bilgi olarak mevcuttur. İşte bu Levh-i Mahfuz alemlerin aynasıdır ve evrenin geni hükmündedir. Evrende ve onun boyutsal tüm katmanlarında meydana gelmiş olan tüm varlıklar, Levh-i Mahfuz diye bilinen bir üst boyutun tafsiliyle meydana gelmişlerdir. Burada mevcut olan her birim, galaksiler, burçlar, güneşler, gezegenler ve dünya üzerindeki her şey varlığını Allah'ın varlığı ile vardır. Ve her biri kendi boyutunun algılayıcısına göre vardır. Gerçekte var olan, sadece ve sadece tek'tir, varlık Vahidül Ahad olan Allah'dır. Evrende mevcut olan bu mana suretlerinin hepsinin de Tek'in tüm özelliklerini içermesi ve müstakil bir varlıklarının, mevcudiyetlerinin olmaması ve Allah her zerrede zatıyla, sıfatlarıyla ve esmasıyla mevcut olduğu içindir ki, evren de holografik özellik göstermektedir. Bunu tespit eden ermişler de "alemlerin aslı hayaldir" diyerek bu gerçekliğe temas etmişlerdir.